Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego t. XXI, 23 (2) 2026, s. 101-117

DOBROWOLNE ZRZECZENIE SIĘ DÓBR PRZEZ ZAKONNIKA. ROZWÓJ I OBOWIĄZUJĄCE REGULACJE

VOLUNTARY RENUNCIATION OF GOODS BY A RELIGIOUS: DEVELOPMENT AND CURRENT LEGAL FRAMEWORK

S. dr Marta Mucha CHR

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
e-mail: marta.mucha@upjp2.edu.pl; https://orcid.org/0009-0006-4962-1838

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza dobrowolnego zrzeczenia się własnych dóbr przez zakonnika, obejmująca rozwój tej instytucji, obowiązujące normy oraz zakres jej regulacji w prawie własnym. Z zastosowaniem metody historyczno-prawnej i dogmatyczno-prawnej przedstawiono ewolucję przepisów dotyczących majątku członków wspólnot o ślubach prostych: od dopuszczalności dobrowolnego wyzbycia się własności, przez stopniowe ograniczanie tej możliwości i zakaz przyjęty w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r., do jej ponownego dopuszczenia w toku odnowy soborowej oraz uregulowania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Wskazano zasadność określenia w prawie własnym dopuszczalnego zakresu zrzeczenia, czasu jego dokonania oraz udziału rady w udzielaniu zgody. Zaproponowano również kryteria rozeznania obejmujące motywację i sytuację profesa, przeznaczenie dóbr oraz następstwa zrzeczenia się, także w razie odejścia z instytutu.

Słowa kluczowe: dobrowolne zrzeczenie się dóbr, ślub ubóstwa, dobra własne zakonnika, kan. 668 § 4

Abstract

The aim of this article is to analyze the voluntary renunciation of personal goods by a religious, including the development of this legal institution, the applicable norms, and the scope of its regulation in proper law. Using historical and doctrinal

ISSN 2719-3128; e-ISSN 2719-7336
https://doi.org/10.32084/bsawp.11231

methods of legal analysis, the article traces the evolution of rules governing the property of members of communities in which simple vows were professed: from a regime permitting voluntary divestment of ownership, through the gradual restriction of that possibility and the prohibition introduced by the 1917 Code of Canon Law, to the restoration of that possibility during the conciliar renewal and its regulation in the 1983 Code of Canon Law. The article argues for specifying in proper law the permissible scope of renunciation, when it may be made, and the council's role in granting permission. It also proposes criteria for discernment encompassing the motivation and circumstances of the professed religious, the intended destination of the goods, and the consequences of renunciation, including in the event of departure from the institute.

Keywords: voluntary renunciation of goods, vow of poverty, personal goods of a religious, can. 668 § 4

Wprowadzenie

Dobrowolne zrzeczenie się własnych dóbr zakłada zachowanie przez zakonnika prawa własności, którego wykonywanie podlega ograniczeniom wynikającym ze ślubu ubóstwa. Możliwość ta dotyczy członków instytutów, których natura nie wymaga całkowitego zrzeczenia się dóbr. Obecna regulacja jest wynikiem zmian w przepisach majątkowych dotyczących zakonników składających śluby proste.

Kan. 668 § 4 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.[1] uzależnia dobrowolne zrzeczenie od zgody najwyższego przełożonego i odsyła do prawa własnego. Powstają zatem pytania o zakres, skutki i formę tej czynności, sposób jej uregulowania w prawie własnym oraz kryteria rozeznania poprzedzającego udzielenie zgody. Szczególnej uwagi wymaga kwestia zabezpieczenia zakonnika na wypadek jego odejścia z instytutu. Potrzebę takiego zabezpieczenia uzasadniano w doktrynie zakazem nieodpłatnego wyzbywania się własności, przyjętym w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.[2] Współcześnie potrzeba ta może stanowić jedną z przesłanek oceny indywidualnej prośby o zgodę na zrzeczenie.

---

[1] *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

[2] *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

Celem artykułu jest prześledzenie rozwoju regulacji dobrowolnego zrzeczenia się dóbr, analiza obowiązujących norm oraz sformułowanie propozycji dotyczących jego uregulowania w prawie własnym oraz kryteriów rozeznania. Analiza opiera się na metodzie historyczno-prawnej i dogmatyczno-prawnej.

1. Zachowanie własności a możliwość dobrowolnego zrzeczenia się dóbr

W dawnym prawie zakonnym ślub uroczysty ubóstwa wiązał się z utratą zdolności do posiadania dóbr na własność. Odmienna sytuacja osób składających śluby proste kształtowała się wraz z rozwojem statusu prawnego ich wspólnot. Ewolucja ta obejmowała zarówno zasady zachowania własnych dóbr, jak i możliwość dobrowolnego zrzeczenia się ich własności.

1.1. Prawo przedkodeksowe – zachowanie własności i możliwość dobrowolnego zrzeczenia się dóbr

Świadectwem zachowania własności dóbr w żeńskich wspólnotach o niezatwierdzonym statusie jest rozdział 43 tytułu „De electione et electi potestate" w *Liber Sextus* Bonifacego VIII. Papież wspominał w nim o kobietach, które nie zrzekały się własnego majątku, nie składały profesji zakonnej i żyły na sposób kanoników świeckich. Zastrzegł zarazem, że wzmianka ta nie oznacza zatwierdzenia ich statusu ani formy życia[3]. Ich sytuacji prawnej nie należy jednak utożsamiać z późniejszym statusem instytutów o ślubach prostych.

Do ujednolicenia wspólnotowych form życia żeńskiego poświęconego Bogu zmierzał Pius V w konstytucji *Circa pastoralis*. Przywołując dekretał *Periculoso* Bonifacego VIII o klauzurze mniszek oraz dekret Soboru Trydenckiego, dążył do podporządkowania tych wspólnot wymogom profesji uroczystej i klauzury[4]. Dwa lata później promulgował konstytucję *Lubricum vitae genus*, skierowaną do przełożonych wspólnot męskich. W odniesie-

[3] Bonifacius PP. VIII, VI, 1, 6, c. 43, § 5, w: *Corpus Iuris Canonici*, t. 2: *Decretalium collectiones*, red. E. Friedberg, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1955, kol. 969.

[4] Pius PP. V, Constitutio *Circa pastoralis* (29.05.1566), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. 1, red. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1926, s. 201-203, nr 112. Zob. też Bonifacius PP. VIII, *Periculoso*, VI, 3, 16, c. un., w: *Corpus Iuris Canonici*, t. 2, kol. 1053-54 oraz Sobór Trydencki, sesja 25/A, III, *Dekret w sprawie zakonników i zakonnic*, rozdz. 5, w: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV (1511–1870): *Lateran V, Trydent, Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 788-91.

niu do tych, którzy chcieli przyjąć życie zakonne, przewidywała ona zwołanie kapituł, wybór jednej z zatwierdzonych reguł oraz złożenie ślubów uroczystych[5].

W ówczesnej doktrynie dominowało przekonanie, że jedynie profesja uroczysta, uznawana za niedopuszczającą dyspensy, zapewnia trwałość życia zakonnego [Kałowski 1991, 79]. Kanoniści, nawiązując do stanowiska Innocentego IV i Henryka z Suzy, utrzymywali, że uroczystość ślubów wynika z prawa kościelnego [Bar 1968, 170-71]. Zagadnienie prawnego znaczenia ślubów prostych nabrało szczególnej wagi w związku z rozwojem struktury prawnej Towarzystwa Jezusowego, zatwierdzonego w 1540 r. Konstytucja apostolska Grzegorza XIII *Quanto fructuosius* z 1583 r., uznająca jezuitów składających po okresie próby trzy śluby proste za prawdziwych i właściwych zakonników, wzmacniała stanowisko o kościelnym pochodzeniu rozróżnienia ślubów[6]. Rozstrzygnięcie to stworzyło podstawę dla stopniowej akceptacji instytutów bez ślubów uroczystych [Bar 1968, 170-71].

W kolejnych stuleciach Stolica Apostolska oraz biskupi tolerowali powstawanie wspólnot opartych na ślubach prostych oraz wspólnot prowadzących życie wspólne bez ślubów, nie przyznając im jednak statusu zakonnego [Kałowski 1991, 82-85; Wernz i Vidal 1933, 39-40; Bar 1966, 18]. W odniesieniu do wspólnot żeńskich dodatkowe znaczenie miała nadal obowiązująca konstytucja *Circa pastoralis*, wiążąca uznaną formę żeńskiego życia zakonnego z obowiązkiem klauzury.

Odmowa uznania tych wspólnot za zakony utrzymywała się jeszcze w połowie XIX w. Stanowisko to odzwierciedla terminologia dokumentu z 1854 r., w którym konsekwentnie posługiwano się terminem *institutum*, pomijając określenie *ordo*[7]. Wyrażano je również wprost w *animadversiones* do projektów konstytucji. W 1860 r. nakazano usunąć z formuły ślubów wszystko,

---

[5] Pius PP. V, *De solemni trium votorum substantialium professione* (ex Const. ap. *Lubricum vitae genus*, 17.11.1568), w: *Enchiridion de statibus perfectionis*, t. 1: *Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis*, Officium Libri Catholici, Romae 1949, s. 72.

[6] Gregorius PP. XIII, Constitutio apostolica *Quanto fructuosius* (01.02.1583), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. 1, s. 262-64, nr 150. Zob. też Ghirlanda 2024, 199, 209.

[7] Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Methodus quae a Sacra Congregatione Episcoporum et Regularium servatur in approbandis novis institutis votorum simplicium*, w: *Collectanea in usum Secretariae Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium*, cura A. Bizzarri edita, Ex Typographia Polyglotta, Romae 1885, s. 772-73.

co mogłoby nasuwać ideę ślubów uroczystych[8], natomiast w uwagach do statutów Braci Świętej Rodziny[9] wskazano, że określenie „stan zakonny" nie jest właściwe, ponieważ nie chodziło o „prawdziwych zakonników".

Mimo nieprzyznania tym wspólnotom statusu zakonnego, Kongregacja Biskupów i Zakonników szczegółowo regulowała sytuację majątkową ich członków, nakazując w *animadversiones* wprowadzenie zmian w projektach konstytucji[10]. W *Collectanea* zamieszczono także odrębne zestawienie rozwiązań zaczerpniętych z konstytucji zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską[11]. W przywołanych rozwiązaniach profes zachowywał własność zasadniczą (*dominium radicale*) swoich dóbr, natomiast z racji ślubu ubóstwa nie mógł nad nimi sprawować zarządu, używać ich, pobierać pożytków (*usufructus*) ani dysponować dochodami. Zarząd, użytkowanie i używanie przekazywał wskazanej przez siebie osobie albo samemu instytutowi. Cesja mogła mieć charakter odwołalny, jednak jej odwołanie przez profesa wymagało zgody Stolicy Apostolskiej. Te same zasady obowiązywały w przypadku uzyskania majątku w drodze dziedziczenia po profesji.

Profes zachowywał natomiast prawo swobodnego rozporządzenia (*libere disponere*) samą własnością na wypadek śmierci oraz – za zgodą przełożonego generalnego – między żyjącymi[12]. Mógł także, za zgodą przełożonego,

---

[8] Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Animadversiones in Constitutiones Filiarum Mariae Dioecesis Gerunden.* (09.05.1860, N. 1386-4), tamże, s. 780, nr 2.

[9] Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Rilievi circa gli Statuti della Congregazione dei Fratelli della Santa Famiglia*, tamże, s. 803, nr 32. Tekst brzmi: „Non direi lo stato religioso, giacchè non si tratta di veri religiosi e perciò sostituirei – se la professione nell' Istituto loro convenga".

[10] Wymagano wyraźnego zapisu o zachowaniu przez profesa własności zasadniczej (*dominium radicale*), przy ograniczeniu jego uprawnień do zarządu, używania i użytkowania dóbr oraz zachowaniu swobody wyboru osoby, której uprawnienia te powierzano. Powyższe wnioski wynikają z analizy uwag do konstytucji różnych instytutów, tamże, s. 776-805.

[11] Zob. *Articuli excerpti ex constitutionibus variorum institutorum votorum simplicium a S. Sede approbatis*, tamże, s. 806-807.

[12] Tekst brzmi: „Poterunt vero de dominio, sive per testamentum, sive, de licentia tamen Superioris generalis, per actus inter vivos libere disponere […]". *Articulus quoad votum paupertatis prout extat in Constitutionibus Presbyterorum Societatis Mariae sive Maristarum a Summo Pontifice per modum experimenti ad sexennium approbatis die 15 Iunii 1860, N. 164-5*, tamże, s. 806. Tekst francuski wprost wymienia darowiznę: „Quant à la nue-propriété: les Soeurs pourront en disposer soit par testament, soit par donation avec permission de la Supérieure Générale […]". *Constitutions des Soeurs de la Présentation de Notre Dame établie à Castres. 1 Aprilis 1861*, tamże, s. 807.

dokonywać czynności dotyczących własności wymaganych przez prawo. Dobra nabyte własną pracą lub ze względu na instytut włączano do dóbr wspólnoty.

30 grudnia 1882 r. Kongregacja przyjęła podobne rozwiązania jako zasady dotyczące prostego ślubu ubóstwa; zwykła nakazywać włączanie ich do konstytucji zatwierdzanych instytutów[13]. Dla omawianego zagadnienia istotne jest dopuszczenie rozporządzania własnością między żyjącymi, w tym dokonywania darowizn z majątku profesa. Z kontekstu można wnioskować, że darowizna wymagała zgody przełożonego generalnego, choć składnia przepisu z 1882 r. nie wskazuje na to jednoznacznie[14].

Przełomowe znaczenie dla statusu prawnego instytutów o ślubach prostych miała konstytucja apostolska Leona XIII *Conditae a Christo*, która włączyła je do stanu zakonnego[15]. W kolejnym roku Kongregacja wydała *Normae* stosowane przy zatwierdzaniu nowych instytutów o ślubach prostych. W art. 113, otwierającym regulację dotyczącą ślubu i cnoty ubóstwa, stanowiły one, że „przez ślub prosty ubóstwa siostry[16] zrzekają się prawa do godziwego rozporządzania (*renuntiant iuri licite disponendi*) jakąkolwiek rzeczą doczesną bez zgody prawowitych przełożonych"[17]. Kolejne artykuły porządkowały wcześniejsze rozwiązania dotyczące zarządu, używania i użytkowania dóbr. Istotną zmianę wprowadzono natomiast w zakresie zrzeczenia się własności. Zgodnie z art. 121 profesi wieczyści[18] mogli godziwie (*licite*) wyzbyć się (*se spoliare*)[19] własności zasadniczej wszystkich swoich dóbr przez czynności między żyjącymi wyłącznie

---

[13] Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, Litterae (30.12.1882), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. 4, red. P. Gasparri, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1926, s. 1030-1031, nr 2008.

[14] „Poterunt vero de dominio sive per testamentum, de licentia tamen Superioris vel Superiorissae generalis, sive per actus inter vivos, libere disponere […]", tamże, s. 1031.

[15] Leo PP. XIII, Constitutio apostolica *Conditae a Christo* (08.12.1900), ASS 33 (1900-1901), s. 341-47. Zob. też Kałowski 1991, 94.

[16] *Normae* zostały zredagowane w formie adresowanej do zgromadzeń żeńskich. Zawierają wykaz artykułów obowiązujących wyłącznie w instytutach żeńskich oraz wyłącznie w instytutach męskich, a także wskazanie, że pozostałe przepisy odnoszą się do obu kategorii instytutów. Zob. Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Normae secundum quas S. Congr. Episcoporum et Regularium procedere solet in approbandis novis institutis votorum simplicium* (28.06.1901), Typis S. C. de Propaganda Fide, Romae 1901, s. 3, przyp. 1.

[17] Tamże, s. 22, art. 113.

[18] Profesom czasowym nie wolno było zrzec się własności (*se abdicare*) przez czynności między żyjącymi. Tamże, s. 23, art. 119.

[19] Tamże, s. 23.

za zgodą Stolicy Apostolskiej, podczas gdy odwołanie lub zmiana cesji zarządu, używania i użytkowania wymagały zgody przełożonego generalnego[20].

Do początku XX w. instytuty o ślubach prostych obejmowano zatem coraz bardziej szczegółową regulacją. Zachowaniu własności dóbr towarzyszyło stopniowe ograniczanie możliwości dobrowolnego zbycia całego majątku.

1.2. Kodeks Pio-Benedyktyński – zakaz dobrowolnego zrzeczenia się dóbr

KPK/17 określił skutki profesji uroczystej i prostej w odniesieniu do majątku własnego zakonników. Profesja prosta powodowała niegodziwość czynności przeciwnych ślubom, lecz nie ich nieważność, chyba że wyraźnie postanowiono inaczej. Profesja uroczysta zasadniczo powodowała również nieważność takich czynności (kan. 579). Obowiązek zrzeczenia się dóbr przed profesją uroczystą wywodził się z ustawodawstwa trydenckiego, którego regulację dostosowano następnie do wprowadzonej profesji prostej poprzedzającej profesję uroczystą [Wernz i Vidal 1933, 252, 254].

Przepisy dotyczące profesji prostej obejmowały również profesów czasowych w instytutach, w których przewidziana była profesja uroczysta. Normy majątkowe odnosiły się zatem zarówno do zakonników zachowujących własność po profesji wieczystej, jak i do tych, którzy mieli zrzec się majątku w ciągu sześćdziesięciu dni przed profesją uroczystą pod warunkiem jej złożenia (kan. 581 § 1). Rozróżnienie to ma istotne znaczenie dla interpretacji odesłania do konstytucji w kan. 580 § 1, które w zakresie zachowania własności już posiadanych dóbr należało odczytywać łącznie z zakazem ustanowionym w kan. 583, 1° KPK/17.

W zgromadzeniach zakonnych, w których składano wyłącznie śluby proste, profesi zachowywali własność swojego majątku, natomiast ich zdolność do nabywania nowych dóbr mogła podlegać ograniczeniom przewidzianym w konstytucjach (kan. 580 § 1). Przed profesją byli zobowiązani do powierzenia zarządu majątkiem wybranemu przez siebie zarządcy[21] oraz do rozporządzenia używaniem (*usus*) i użytkowaniem (*usufructus*), przy czym konstytucje mogły ograniczyć swobodę tych dyspozycji[22] (kan. 569 § 1). Przekazanie zarządu oraz

[20] Tamże, s. 23, art. 117.

[21] Wernz i Vidal, odwołując się do wcześniejszej deklaracji Kongregacji z 1858 r., dopuszczali również przekazanie zarządu samemu instytutowi [Wernz i Vidal 1933, 249].

[22] Kongregacja nie sprzyjała jednak konstytucjom zobowiązującym do przekazania instytutowi całości lub części użytkowania (*usufructus*) [tamże, 250].

rozporządzenie używania i użytkowania miały pozostawać w mocy przez cały czas związania ślubami. Profes był zobowiązany do dokonania tych samych czynności w odniesieniu do dóbr nabytych po złożeniu profesji (kan. 569 § 2). Zmiana tych dyspozycji podlegała zasadom określonym w kan. 580 § 3.

Konstytucje zgromadzeń zakonnych o ślubach prostych nie mogły natomiast zezwolić na nieodpłatne wyzbycie się własności dóbr (*gratioso abdicare*), ponieważ prawodawca zakazał profesom dokonywania takich czynności między żyjącymi (kan. 583, 1°). Zestawienie tych przepisów wskazuje, że jedynie konstytucje zakonów, w których występowała profesja uroczysta, mogły wyłączyć zachowanie własności już posiadanych dóbr w odniesieniu do profesów prostych[23] [tamże, 312, 315-16]. Rozwiązanie przyjęte w kan. 583, 1° stanowiło istotną zmianę w stosunku do ustawodawstwa przedkodeksowego, które dopuszczało dobrowolne wyzbycie się własności za zgodą odpowiedniej władzy. Ówczesna doktryna uzasadniała ten zakaz potrzebą zabezpieczenia zakonnika na wypadek odejścia z instytutu, przyjmując zarazem, że nie obejmował on drobnych darowizn [tamże, 313, 316; Conte a Coronata 1928, 742].

Ograniczający charakter zakazu dobrowolnego wyzbywania się własności ujawnił się także w dyskusji nad rewizją KPK/17. Relator wskazywał, że członkowie zgromadzeń byli jedynymi wiernymi, którym system kodeksowy nie pozwalał w pełni realizować rady doskonałego ubóstwa[24].

---

[23] W odniesieniu do profesów o ślubach prostych, którzy mieli złożyć profesję uroczystą, zob. też kan. 581 § 1 KPK/17, zgodnie z którym mogli oni ważnie zrzec się dóbr dopiero w ciągu sześćdziesięciu dni przed profesją uroczystą, z zastrzeżeniem szczególnych indultów Stolicy Apostolskiej.

[24] „Sodales Congregationum sunt uni fideles qui non possunt – quia eis non permittitur ab Ecclesia – plene observare consilium paupertatis perfectae a Christo datum". Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Coetus a studiis „De religiosis". Sessio habita diebus 8 ad 12 maii a. 1967*, „Communicationes" 17 (1985), nr 1, s. 124. Wypowiedź odnosiła się do skutków prawnych rozróżnienia ślubów uroczystych i prostych przyjętego w KPK/17. W czasie obrad przepisy dotyczące zrzeczenia się dóbr były już modyfikowane przez dokumenty omawiane w kolejnym podrozdziale. Sam relator jako jeden z argumentów za zniesieniem tego rozróżnienia wskazał możliwość zrzeczenia się dóbr dopuszczoną przez *Perfectae caritatis*. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-12 [dalej: PC]; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 264-75, nr 13.

1.3. Sobór Watykański II – przywrócenie możliwości dobrowolnego zrzeczenia się dóbr

Konstytucja *Lumen gentium* oraz dekret *Perfectae caritatis* ujmują życie zakonne w perspektywie profesji rad ewangelicznych i szczególnej konsekracji Bogu, wiążąc jego odnowę z zachowaniem dziedzictwa instytutów i dostosowaniem sposobu życia do współczesnych warunków[25] (PC 2-3, 5). Na tle regulacji KPK/17 punkt ciężkości przesuwa się zatem z rozróżnienia profesji uroczystej i prostej na realizację rad ewangelicznych zgodnie z właściwym charakterem poszczególnych instytutów.

Sobór ukazał ubóstwo zakonne jako uczestnictwo w ubóstwie Chrystusa i podkreślił, że nie może ono ograniczać się do zależności od przełożonych w korzystaniu z dóbr, lecz powinno być realizowane w rzeczywistości i w duchu oraz w razie potrzeby wyrażane także w nowych formach (PC 13). W tym kierunku odnowy wpisywało się stopniowe rozszerzanie możliwości zrzeczenia się dóbr w instytutach o ślubach prostych.

Bezpośrednim poprzednikiem soborowych regulacji był reskrypt *Cum admotae*[26]. Przyznał on najwyższym przełożonym kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim, działającym za zgodą rady, uprawnienie do zezwalania profesom o ślubach prostych, którzy rozsądnie o to prosili, na przekazanie (*facultatem cedendi*) dóbr patrymonialnych dla słusznej przyczyny i z zachowaniem zasad roztropności.

Dekret *Perfectae caritatis* dopuścił, by konstytucje zgromadzeń przewidywały możliwość zrzeczenia się (*ut renuntient*) przez ich członków dóbr patrymonialnych już nabytych lub nabywanych w przyszłości. Obok wcześniejszego modelu indywidualnego zezwolenia pojawiła się zatem możliwość uregulowania zrzeczenia się w konstytucjach instytutu (PC 13).

---

[25] Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-63, nr 44.

[26] Secretaria Status, Rescriptum pontificium *Cum admotae*. Supremis Moderatoribus Religionum clericalium iuris Pontificii atque Abbatibus Praesidibus Congregationum Monasticarum facultates quaedam ab Apostolica Sede delegantur (06.11.1964), AAS 59 (1967), s. 374-78, nr 16.

W 1966 r. Kongregacja do spraw Zakonów dekretem *Religionum laicalium*[27] przyznała uprawnienie analogiczne do przewidzianego w *Cum admotae* najwyższym przełożonym laickich instytutów zakonnych na prawie papieskim, odnosząc je wyraźnie do profesów, którzy złożyli wieczyste śluby proste.

Normę soborową rozwinęły następnie przepisy wykonawcze zawarte w motu proprio *Ecclesiae Sanctae*[28]. Zgodnie z II, 24 instytutom o ślubach prostych powierzono rozstrzygnięcie na kapitule generalnej, czy zrzeczenie się dóbr patrymonialnych (*renuntiatio bonorum patrimonialium*) zostanie wprowadzone do konstytucji, a jeżeli tak, czy będzie miało charakter obowiązkowy czy fakultatywny oraz kiedy powinno nastąpić – przed profesją wieczystą czy po upływie określonego czasu od jej złożenia. Tym samym ukształtowanie tej instytucji w znacznym zakresie powierzono prawu własnemu poszczególnych instytutów.

2. Zakres praw zakonnika do własnych dóbr w świetle ślubu ubóstwa w Kodeksie Jana Pawła II

Regulacja przyjęta w KPK/83 zachowuje zasadnicze rozwiązanie znane z wcześniejszych przepisów dotyczących zakonników składających śluby proste: zachowaniu własności dóbr towarzyszy ograniczenie swobody rozporządzania nimi wynikające ze ślubu ubóstwa. Zgodnie z kan. 668 § 1 KPK/83 zakonnik przed pierwszą profesją powinien powierzyć zarząd swoimi dobrami wybranemu przez siebie podmiotowi, w tym własnemu instytutowi [Koluthara 2018, 98; Andrés 2014, 487]. Obowiązek ten powszechnie interpretuje się jako obejmujący również dobra nabyte po profesji [Andrés 2014, 486; Calabrese 2011, 225; De Paolis 2010, 505; Mosca 1990, 255].

---

[27] Sacra Congregatio de Religiosis, Decretum *Religionum laicalium* de facultatibus, quae Supremis Moderatoribus Religionum laicalium iuris Pontificii tribuuntur (31.05.1966), nr 5, AAS 59 (1967), s. 363.

[28] Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae*. Normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur (6.08.1966), II, Normae ad exsequendum Decretum SS. Concilii Vaticani II *Perfectae caritatis*, AAS 58 (1966), s. 757-87, nr 24.

Przed pierwszą profesją należy także zadysponować używaniem i użytkowaniem posiadanego majątku, zachowując swobodę, o ile konstytucje nie postanawiają inaczej. W doktrynie przyjmuje się zatem możliwość włączania dochodów do własnego kapitału pozostającego w zarządzie innej osoby [Calabrese 2011, 225-26; Mosca 1990, 254] oraz korzystania z tych dóbr [Andrés 2014, 488], w tym okazjonalnie z nieruchomości, przy zachowaniu wymogu powierzenia zarządu innej osobie [Calabrese 2011, 226].

Konstytucje mogą jednak ograniczyć tę swobodę[29], kształtując sposób korzystania z własnych dóbr zgodnie z naturą instytutu i właściwym mu sposobem przeżywania ubóstwa (kan. 668 § 1, 598 § 1; zob. też 635 § 2). Ograniczenia mogą służyć ochronie równości ekonomicznej członków wspólnoty i pogłębianiu ich oderwania od własnego majątku. Mogą polegać na zakazie kapitalizacji dochodów na rzecz zakonnika, ograniczeniu kręgu osób uprawnionych do używania i użytkowania dóbr, nakazie cesji tych uprawnień na rzecz własnego instytutu albo określeniu przeznaczenia dochodów zgodnie z jego charyzmatem [zob. Sugawara 2000, 66; Mosca 1990, 254, 256; Andrés 2014, 489].

Zmiana ustanowionych dyspozycji wymaga słusznej przyczyny oraz zezwolenia przełożonego wskazanego przez prawo własne; zezwolenie jest potrzebne również do dokonywania innych czynności dotyczących własnych dóbr (kan. 668 § 2)[30]. Sytuację majątkową zakonnika regulują ponadto normy dotyczące odpowiedzialności za zaciągane zobowiązania (kan. 639) oraz obowiązek sporządzenia najpóźniej przed profesją wieczystą testamentu ważnego również wobec prawa państwowego (kan. 668 § 1).

Od majątku własnego zakonnika należy odróżnić dobra nabywane jego własnym staraniem lub ze względu na instytut, które zgodnie z kan. 668 § 3 zakonnik nabywa dla instytutu. Rozwiązanie to wynika ze ślubu ubóstwa i wymogów życia wspólnego [Sugawara 2000, 68]. Instytutowi przysługują również emerytury, zapomogi i świadczenia ubezpieczeniowe,

---

[29] Sformułowanie kanonu daje w tym względzie pierwszeństwo konstytucjom. Jak zauważył Yuji Sugawara, normy kan. 668 stanowią minimalne wymagania dla praktykowania rady ewangelicznej ubóstwa w instytutach zakonnych [Sugawara 2000, 63].

[30] Wśród czynności objętych wymogiem zezwolenia wskazuje się również inwestycje dotyczące własnych dóbr zakonnika [Koluthara 2018, 99-100].

chyba że prawo własne stanowi inaczej[31]. Odmienne regulacje powinny uwzględniać wymogi ślubu ubóstwa i życia braterskiego we wspólnocie[32].

3. Dobrowolne zrzeczenie się własnych dóbr

3.1. Zakres, skutki i forma zrzeczenia

Odejście od podziału ślubów na uroczyste i proste jako podstawy regulacji majątkowych znajduje wyraz w powiązaniu skutków zrzeczenia się (*renuntiatio*) dóbr z naturą instytutu. Dobrowolne zrzeczenie może obejmować całość lub część majątku i powoduje utratę własności objętych nim dóbr. Zakonnik zachowuje zdolność do nabywania i posiadania kolejnych dóbr oraz rozporządzania nimi zgodnie z prawem powszechnym i własnym [Andrés 2014, 506; Calabrese 2011, 230].

Odmienne skutki wywołuje całkowite zrzeczenie wymagane ze względu na naturę instytutu. Powoduje utratę nie tylko własności dóbr, lecz także zdolności do nabywania i posiadania, a w konsekwencji nieważność czynności przeciwnych ślubowi ubóstwa. Dobra przypadające zakonnikowi po dokonaniu zrzeczenia przechodzą na instytut zgodnie z prawem własnym (kan. 668 § 5). O utracie zdolności do nabywania i posiadania nie rozstrzyga zatem sam zakres zrzeczenia, lecz wymóg wynikający z natury instytutu.

Prawo powszechne nie wskazuje beneficjenta dóbr, których własność jest przedmiotem zrzeczenia się. Przywołane regulacje historyczne przewidywały swobodę wyboru [Bączkowicz 1932, 534]. W praktyce dotyczącej zrzeczenia się przed profesją uroczystą wskazywano między innymi możliwość przekazania dóbr rodzinie, klasztorowi lub na cel pobożny

---

[31] „Quidquid religiosus propria acquirit industria vel ratione instituti, acquirit instituto. Quae ei ratione pensionis, subventionis vel assecurationis quoquo modo obveniunt, instituto acquiruntur, nisi aliud iure proprio statuatur" (kan. 668 § 3). Użyty w tekście łacińskim termin *pensionis* oznacza świadczenia o charakterze emerytalno-rentowym, nie zaś „wynagrodzenie", jak przyjęto w polskim przekładzie. Zob. Sugawara 2000, 68-69; Koluthara 2018, 100; Mosca 1990, 256, na temat dóbr nabywanych przez zakonnika na rzecz instytutu.

[32] Regulacje mogłyby dotyczyć na przykład korzystania z tych świadczeń podczas eksklaustracji. Zob. też Calabrese 2011, 229; Sugawara 2000, 70; Andrés 2014, 502, gdzie wskazuje się na możliwość odmiennego uregulowania przez prawo własne przeznaczenia określonych dóbr oraz sytuacji majątkowej zakonnika, także w związku z opuszczeniem instytutu.

[Vermeersch 1902, 120-21]. W braku odmiennej regulacji prawa własnego wybór beneficjenta należy do zakonnika[33].

Skutki zrzeczenia obowiązkowego, obejmujące także utratę zdolności do nabywania i posiadania dóbr, oraz zasadnicza swoboda wyboru beneficjenta wskazują, że kanonicznego *renuntiatio* nie należy odczytywać wyłącznie przez pryzmat konstrukcji zrzeczenia się własności przyjętej w prawie państwowym. Kan. 668 § 4 KPK/83 wymaga zarazem, by zrzeczenie zostało dokonane, w miarę możliwości, w formie ważnej także wobec prawa państwowego. Wymóg ten został sformułowany w odniesieniu do zrzeczenia obowiązkowego, a przez odesłanie *idem faciat* obejmuje także zrzeczenie dobrowolne. Wywołanie skutków zrzeczenia w porządku państwowym wymaga w obu przypadkach zastosowania odpowiednich środków tego prawa, umożliwiających przeniesienie własności dóbr objętych zrzeczeniem.

3.2. Regulacja dobrowolnego zrzeczenia w prawie własnym

Konstytucje, jako podstawowy zbiór prawa własnego, powinny określać, czy natura instytutu wymaga zrzeczenia się dóbr[34] (kan. 578, 587, 598 § 1 oraz 668 § 4-5). Zasadne jest również jasne wskazanie skutków, jakie prawo powszechne wiąże z takim zrzeczeniem. Regulacje dotyczące dobrowolnego zrzeczenia mogą natomiast zostać zawarte zarówno w konstytucjach, jak i w innych zbiorach prawa własnego. Wyraźne przewidzenie tej możliwości, zwłaszcza w konstytucjach, może mieć również znaczenie formacyjne, ukazując dobrowolne zrzeczenie się jako formę bardziej radykalnego naśladowania Chrystusa w ubóstwie [Mosca 1990, 254-55].

Odesłanie do prawa własnego w kan. 668 § 4 rodzi pytanie o dopuszczalność dobrowolnego zrzeczenia się przy braku odpowiednich przepisów. W doktrynie dopuszcza się wówczas zrzeczenie się za zgodą najwyższego

---

[33] Domingo Andrés wskazuje, że prawo własne może określać preferowanych beneficjentów, a nawet dopuszczać zrzeczenie wyłącznie na rzecz członków rodziny [Andrés 2014, 505].

[34] Rozwiązanie to nie ogranicza się do instytutów, w których tradycyjnie składano śluby uroczyste. Także w młodszych instytutach konstytucje mogą przewidywać całkowite zrzeczenie wymagane ze względu na naturę instytutu, ze skutkami określonymi w kan. 668 § 5 [Mosca 1990, 257].

przełożonego[35]. Brak regulacji należy jednak odróżnić od wyraźnego zakazu. Velasio de Paolis podaje w wątpliwość możliwość całkowitego wyłączenia dobrowolnego zrzeczenia się, dopuszcza natomiast ograniczenie polegające na zakazie wyzbycia się całego majątku [De Paolis 2010, 508]. Stanowiska te należy rozpatrywać w kontekście odejścia prawodawcy od zakazu przyjętego w KPK/17. Samo zniesienie zakazu nie rozstrzyga jednak o zakresie dopuszczalnych ograniczeń w prawie własnym.

Prawo własne może zatem określać zasady dobrowolnego zrzeczenia, w szczególności jego dopuszczalny zakres. Zasadne jest również ustalenie czasu, jaki powinien upłynąć od profesji wieczystej do dokonania zrzeczenia [Sugawara 2000, 74; Andrés 2014, 505]. Regulacje mogą także wskazywać przyczyny uzasadniające zrzeczenie[36], pozostawiając miejsce na ocenę indywidualnej sytuacji zakonnika.

Prawo własne powinno również określać, czy udzielenie zgody przez najwyższego przełożonego wymaga opinii lub zgody jego rady (kan. 627 § 2 KPK/83). Domingo Andrés wskazuje, że może ono ponadto regulować przekazanie uprawnienia do udzielania zgody innym przełożonym wyższym, z uwzględnieniem prawa powszechnego [Andrés 2014, 505].

3.3. Zgoda najwyższego przełożonego i kryteria rozeznania

Dobrowolne zrzeczenie zakłada inicjatywę zakonnika, który zamierza zrzec się (*renuntiare velit*) części lub całości swoich dóbr. Zgodnie z kan. 668 § 4 KPK/83 profes wieczysty potrzebuje zgody najwyższego przełożonego, a po jej uzyskaniu dokonuje zrzeczenia się zgodnie z prawem własnym i warunkami udzielonej zgody. Przedmiotem oceny przełożonego jest zatem zamierzona czynność dotycząca określonych dóbr.

Wymóg zgody wpisuje się w zależność zakonnika wynikającą ze ślubu ubóstwa. Jej udzielenie powinno być poprzedzone oceną zgodności planowanego zrzeczenia się z prawem powszechnym i własnym oraz rozeznaniem sytuacji profesa i następstw tej czynności. Wśród kryteriów

---

[35] Vincenzo Mosca wskazuje, że zrzeczenie może zostać dokonane także wówczas, gdy prawo własne go nie przewiduje, za zgodą najwyższego przełożonego instytutu [tamże, 258].

[36] W literaturze wskazuje się, że zrzeczenie może być dokonane jako wyraz oddania się Bogu albo w celu przeznaczenia części majątku na rzecz potrzebujących lub dzieła instytutu [Sugawara 2000, 74].

rozeznania można wskazać motywację zakonnika, jego zaangażowanie w dzieła instytutu, dobrowolność zamiaru oraz wcześniejsze decyzje majątkowe. Ocena motywacji nie może jednak prowadzić do naruszenia wolności zakonnika w zakresie ujawniania sumienia (kan. 630 § 5). Wcześniejsze decyzje majątkowe mogą pomóc ocenić sposób podejmowania podobnych decyzji oraz stopień przemyślenia obecnego zamiaru. Zaangażowanie profesa w określone dzieło instytutu może mieć znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy zamierza przeznaczyć na nie własne dobra.

Wybór beneficjenta i przeznaczenie dóbr mogą mieć znaczenie przy ocenie roztropności zamierzonej czynności. Należałoby je rozpatrywać z uwzględnieniem okoliczności rodzinnych, zwłaszcza gdy zrzeczenie obejmuje majątek odziedziczony lub inny majątek rodzinny[37]. Jeżeli dobra mają przypaść własnemu instytutowi[38], szczególnej uwagi wymaga dobrowolność decyzji profesa, ponieważ instytut jest potencjalnym beneficjentem, podczas gdy jego najwyższy przełożony rozstrzyga o udzieleniu zgody.

Potrzeba zabezpieczenia zakonnika na wypadek odejścia, dawniej przywoływana jako uzasadnienie zakazu, pozostaje istotna w indywidualnym rozeznaniu, zwłaszcza przy zamiarze wyzbycia się całego majątku. Znaczenie mają wówczas również realne możliwości samodzielnego utrzymania się zakonnika po ewentualnym odejściu, jego sytuacja rodzinna oraz możliwość uzyskania pomocy ze strony instytutu (zob. kan. 702 § 2).

Łączna ocena okoliczności i motywów zamierzonej czynności majątkowej służy ustaleniu, czy zamiar profesa jest dojrzały i czy rozumie on następstwa zrzeczenia się. Udział rady może dostarczyć dodatkowych informacji i sprzyjać pełniejszej ocenie przy zachowaniu należytej dyskrecji.

Wynik rozeznania może przemawiać za udzieleniem zgody w pierwotnie zamierzonym zakresie albo za jej odmową. Może także uzasadniać zaproponowanie profesowi ograniczenia zrzeczenia się do mniejszej części majątku.

---

[37] Zob. Jaramillo 2020, 120-22, gdzie przedstawiono sytuację rodziny obawiającej się, że udział profeski w spadku miałby przypaść instytutowi. Podobna sytuacja może wystąpić w przypadku dobrowolnego zrzeczenia się przez zakonnika majątku rodzinnego.

[38] W takim przypadku należy też uwzględnić wskazania dotyczące przyjmowania darowizn. Zob. Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *Economia a servizio del carisma e della missione. Boni dispensatores multiformis gratiae Dei. Orientamenti*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018, nr 70.

Takie ograniczenie wymaga jednak jego akceptacji, aby dokonane zrzeczenie pozostawało wyrazem świadomej i dobrowolnej decyzji zakonnika.

Zakończenie

Rozwój regulacji dobrowolnego zrzeczenia się dóbr prowadził od jego dopuszczalności w ustawodawstwie przedkodeksowym, przez stopniowe ograniczanie tej możliwości i zakaz przyjęty w KPK/17, do przywrócenia tej możliwości w toku odnowy soborowej. Zrzeczenie dobrowolne, w odróżnieniu od całkowitego zrzeczenia wymaganego ze względu na naturę instytutu, nie pozbawia zakonnika zdolności do nabywania i posiadania kolejnych dóbr.

Potrzeba zabezpieczenia profesa na wypadek odejścia z instytutu zachowuje znaczenie mimo zmian regulacji. W doktrynie dotyczącej KPK/17 uzasadniano nią zakaz nieodpłatnego wyzbywania się własności. Dopuszczając przekazanie dóbr, reskrypt *Cum admotae* wymagał zachowania zasad roztropności. Współcześnie troska o przyszłe utrzymanie zakonnika może znaleźć wyraz w indywidualnej ocenie zakresu zrzeczenia i jego następstw.

Wyraźne uregulowanie w prawie własnym możliwości dobrowolnego zrzeczenia się dóbr oraz warunków jego dokonania pozwala zakonnikowi poznać możliwość przewidzianą przez prawo, a przełożonemu oceniać poszczególne prośby według wspólnych zasad. Proponowane kryteria rozeznania służą ocenie zamiaru zakonnika w świetle przewidywanych następstw wyzbycia się dóbr. Sama gotowość do rezygnacji z majątku nie przesądza bowiem o roztropności jego przekazania w określonym zakresie i na wybrany cel. Zależność wynikająca ze ślubu ubóstwa uzasadnia wymóg zgody przełożonego, natomiast dobrowolny charakter zrzeczenia wymaga, by zakonnik rozumiał i swobodnie przyjmował skutki swojej decyzji.

PIŚMIENNICTWO

Andrés Gutiérrez, Domingo. 2014. *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*. Roma: Ediurcla.

Bączkowicz, Franciszek. 1932. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 1. Wyd. 2. Przejrzał i uzupełnił Józef Baron. Kraków: Nakładem Księży Misjonarzy.

Bar, Joachim R. 1966. *Prawo stanów doskonałości chrześcijańskiej Kościoła katolickiego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

Bar, Joachim R. 1968. *O zakonach. O osobach świeckich*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

Calabrese, Antonio. 2011. *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Conte a Coronata, Matteo. 1928. *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*. T. 1. Taurini: Ex Officina Libraria Marietti.

De Paolis, Velasio. 2010. *La vita consacrata nella Chiesa*. Venezia: Marcianum Press.

Ghirlanda, Gianfranco. 2024. „La Formula Instituti della Compagnia di Gesù alla luce del Codice di diritto canonico." *Periodica de re canonica* 113, nr 2:193-218. https://doi.org/10.32060/PERIODICA.2.2024.01

Jaramillo, Eileen. 2020. „Canon 668: Relatives Raising Questions Regarding a Sister's Inheritance." W *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions 2020*, red. Donna Miller, Patrick M. Cooney, i Michael A. Souckar, 120-22. Washington: Canon Law Society of America.

Kałowski, Julian. 1991. „Ewolucja prawodawstwa kościelnego dotyczącego instytutów zakonnych o ślubach prostych." *Prawo Kanoniczne* 34, nr 3-4:75-103. https://doi.org/10.21697/pk.1991.34.3-4.04

Koluthara, Varghese. 2018. „Religious and the Administration of Temporal Goods." *Iustitia: Dharmaram Journal of Canon Law* 9, nr 1:95-108.

Mosca, Vincenzo. 1990. „Povertà e amministrazione dei beni negli Istituti religiosi." *Quaderni di diritto ecclesiale* 3, nr 2:234-63.

Sugawara, Yuji. 2000. „La povertà evangelica nel Codice: norma comune (can. 600) e applicazione individuale (can. 668)." *Periodica* 89, nr 1:45-77.

Vermeersch, Arthur. 1902. *De religiosis institutis & personis: tractatus canonico-moralis ad recentissimas leges exactus*. T. 1. Brugis: Sumptibus Beyaert; Romae et Ratisbonae: F. Pustet; Lutetiae Parisiorum: P. Lethielleux.

Wernz, Franciscus X., i Petrus Vidal. 1933. *Ius canonicum ad Codicis normam exactum*. T. 3: *De religiosis*. Romae: Apud Aedes Universitatis Gregorianae.